

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРИВАТИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Проаналізовано сучасний стан і основні проблеми правового регулювання приватизації вугледобувних підприємств України. Запропоновано варіанти вирішення проблемних питань.

Ключові слова: приватизація, вугільна промисловість, шахти, дотації, інвестиції, приватизація в порядку експерименту.

Вугільна промисловість є однією зі стратегічних для України, але вона продовжує залишатися дотаційною, субсидування галузі збільшується з кожним роком. Її порівнюють із «чорною дірою», у яку витікають бюджетні кошти. Існує деякий парадокс, суть якого полягає в тому, що галузь, яку називають стратегічною та найважливішою для національної економіки, уже більше двадцяти років знаходиться у перманентній кризі, а всі зусилля держави зводяться до того, щоб підтримати її на межі життя, не даючи ні вмерти, ні одужати. Складність полягає в тому, що у держави недостатньо коштів ні на підтримку вугільних підприємств, ні на їх закриття.

Проблеми вітчизняної вугільної промисловості багатогранні, заплутані, їх практично неможливо вирішити в рамках, встановлених владою, – йдеться про відмову від закриття нерентабельних шахт. Їм продовжують надходити дотації з державної казни.

Проблеми вугільної промисловості й основні аспекти приватизації вугільних підприємств досліджувалися в роботах вітчизняних науковців: О. Амоші, Л. Стариченка [1], Ю. Звягільського, Ю. Залозної [2], І. Фесенко [3]. У даних роботах, зокрема, висвітлено загальні тенденції розвитку вугільної галузі України, досліджено стан, перспективи й тенденції розвитку вітчизняної вугільної промисловості, економічну сутність приватизації. Проведення приватизаційних процесів сьогодні є дуже актуальним питанням і потребує глибоко аналізу і практичного вирішення питання застосування правових норм у процесі приватизації.

Метою статті є економіко-правовий аналіз процесів приватизації вугільної промисловості, розробка підходів до вирішення проблемних питань цих процесів.

Ситуація у вугільній промисловості складна. У період з 1990 до 2000 рр. в Україні було закрито десятки вугільних підприємств. За роки незалежності неодноразово приймалися нормативні акти, спрямовані на регулювання відносин у вугільній промисловості, програми реформування галузі, які багаторазово змінювалися та доповнювалися. Відсутність нормативного акта, який би регулював приватизаційні процеси у вугільній промисловості, значно ускладнювала ситуацію в галузі. Так, 12 квітня 2012 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств» (далі – Закон), який визначив особливості правового, економічного й організаційного регулювання приватизації державного майна вугледобувних підприємств і особливості їх діяльності в післяприватизаційний період [4].

Із прийняттям зазначеного документа приватизаційні процеси у вугільній галузі активізувалися, збільшилися їх масштаби. Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2012 р. № 987 затверджено перелік об'єктів державної власності, що підлягають приватизації у 2012–2014 рр., і критерії визначення способу їх приватизації [5]. Усього під дію даної постанови підпадають 67 шахт.

Минулий рік обіцяв стати революційним для вугільної промисловості. Міністерством енергетики та вугільної промисловості плану-

валосся з 2013-го року розпочати масштабний розпродаж державних шахт. Згідно з планами уряду приватизація у вугільній галузі України повинна закінчитися до 2015 р. Однак Розпорядженням Кабінету міністрів України від 1 квітня 2013 р. № 198-р початок корпоратизації вугледобувних підприємств було перенесено на 2014 р. [6]. Даним документом було внесено зміни до Плану корпоратизації державних вугледобувних підприємств до 2014 р. Зокрема, було передбачено виключити слова «до 2014 р.», а також щодо підприємств, початок корпоратизації яких було заплановано на 2012–2013 рр., замінити строки «на 2014 рік». Після прийняття даного акта складно сказати, коли розпочнеться й завершиться приватизація шахт, однак відстрочення початку приватизації може позитивно вплинути на процес підготовки, проведення процедури зміни власника для об'єктів вугільної промисловості.

За даними прес-служби Фонду державного майна України, приватизація шахт буде проходити «за новою для України процедурою», що передбачено Законом України «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств». Її сутність полягає в тому, що збиткові шахти будуть продавати за символічною ціною в одну гривню [7].

Заявляючи про приватизацію підприємств вугільної промисловості, уряд стикається з тими ж проблемами, що не дозволили здійснити її роздержавлення в попередні роки та десятиліття. Значна частина підприємств вугільної промисловості, які на даний момент перебувають у державній власності, збиткові й навряд чи зацікавлять потенційних покупців, навіть, якщо шахти будуть продаватися за символічною ціною в одну гривню, під інвестиційні зобов'язання.

Особливою умовою приватизації вугледобувних підприємств є продаж усіх акцій, що належать державі (без збереження в державній власності пакетів акцій) у статутних капіталах акціонерних товариств, створених у процесі приватизації чи корпоратизації державних вугледобувних підприємств (п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону) [4]. Крім того, особливістю приватизації є встановлення мораторію на застосування процедури примусової реалізації майна об'єктів приватизації шляхом призупинення виконавчого провадження та мораторію на порушення справи про банкрутство вугледобувних підприємств, що поширюється тільки на борги, що

утворилися на момент завершення приватизації, строком до трьох років із дня завершення приватизації (п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону). У даному випадку доцільнішим буде проведення приватизації таким чином, щоб контрольний пакет акцій залишався у держави. Це дозволить, у випадку невиконання покупцем умов договору купівлі-продажу, повернути підприємство в державну власність.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» про заборону на порушення справ про банкрутство гірничих підприємств» № 155-VII від 22 березня 2013 р. до п. 3 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» було внесено зміни, які встановлюють, що справи про банкрутство гірничих підприємств (гірничодобувні підприємства, шахти, рудники, копальні, кар'єри, розрізи, збагачувальні фабрики, шахтовуглебудівні підприємства), у статутних капіталах яких частка держави складає не менш 25 відсотків, не порушуються з дня вступу в силу Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» до 1 січня 2015 р., крім тих, що ліквідуються за рішенням власника [8].

Ураховуючи нинішній кризовий стан у галузі, застосування таких кардинальних заходів, як продовження мораторію, дозволить запобігти повальній ліквідації підприємств вугільної галузі, які ще мають значні запаси вугілля, але не можуть самостійно забезпечити розширення виробництва й економічну збалансованість своєї діяльності.

Згідно зі ст. 7 Закону «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств» приватизація може здійснюватися шляхом продажу об'єктів приватизації (вугледобувних підприємств, шахт (шахтоуправлінь), розрізів як єдиних майнових комплексів) на аукціонах (ст. 8) чи інвестиційних конкурсах (ст. 9), а також іншими способами, передбаченими приватизаційним законодавством. Відповідно до ст. 8 та 9 Закону Кабінетом Міністрів була прийнята Постанова від 8 квітня 2013 р. № 238 Про затвердження порядку проведення аукціону та інвестиційного конкурсу з продажу єдиних майнових комплексів, пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі акціонерних товариств, що утворилися у процесі прива-

тизації чи корпоратизації державних вугледобувних підприємств, яким визначається процедура проведення аукціонів та інвестиційних конкурсів [9].

Статтею 12 Закону передбачено, що вартість об'єктів приватизації визначається згідно з методикою, затвердженою Кабміном (Постанова КМУ від 15 серпня 1996 р. № 961 [10]), з урахуванням особливостей приватизації таких об'єктів, визначених даним Законом. При цьому вартість промислових запасів корисних копалин не враховується, незважаючи на те, що головною цінністю таких об'єктів, як шахти, є промислові запаси вугілля.

Вартість об'єкта приватизації включає залишкову вартість спеціальних дозволів на видобуток корисних копалин за умови безоплатної передачі покупцю (інвестору) цих дозволів. Стаття 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» [11] містить перелік об'єктів, які не підлягають приватизації, серед яких й корисні копалини загальнодержавного значення, яким є вугілля. Згідно зі ст. 16 Кодексу України про надра надання спеціальних дозволів на користування надрами суб'єкту господарювання, який приватизував державне вугледобувне підприємство відповідно до Закону «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств», здійснюється шляхом переоформлення спеціальних дозволів на користування надрами, наданих вказаному вугледобувному підприємству, на ім'я суб'єкта господарювання, який його приватизував, на строк дії такого спеціального дозволу і без проведення аукціону [12]. За користування надрами відповідно до Податкового кодексу України (ст. 262, 263) стягується податок у вигляді плати за використання цього природного ресурсу, який є загальнодержавним платежем, та суб'єкти, які набули право користування ними на підставі отриманих спеціальних дозволів на користування надрами, є платниками даного податку [13].

Метою Закону України «Про приватизацію вугледобувних підприємств» є розвиток вугільної промисловості як однієї зі стратегічних галузей економіки України; підвищення ролі вугільної промисловості в забезпеченні енергетичної безпеки країни і сприяння розвитку вітчизняного металургійного комплексу; поліпшення фінансово-економічного стану вугледобувних підприємств; зниження витрат державного бюджету; залучення інвестицій та отримання додаткових коштів для технічного переоснащен-

ня, модернізації й належного фінансування вугледобувних підприємств; забезпечення надійного та безпечного функціонування приватизованих підприємств.

Із прийняттям Закону розпочався активний процес підготовки до процедури роздержавлення, Фондом державного майна України було визначено перелік шахт, який налічує близько 60 підприємств, що підлягають підготовці до приватизації, у такий спосіб вирішивши віддати у приватні руки всі шахти, як збиткові, так і досить життєздатні. В Україні є чимало шахт, які при відповідному підході до їх реструктуризації могли б працювати прибутково. Ряд державних шахт є повністю незалежними і прибутковими. Прикладом може слугувати шахта «Надія» (м. Соснівка, Львівська область), яка належить до тієї групи шахт, що не потребують дотацій. З 2003 до 2012 р. вона працювала прибутково. Але у 2012 р. шахта опинилась у кризовому стані через те, що ціни на вугільну продукцію впали й існує суттєвий надлишок вугілля. В умовах економічної кризи в Україні існує великий профіцит вугілля та багато шахт, навіть успішних, знаходяться на межі припинення роботи [14].

Важливим є не тільки вітчизняний досвід ефективного функціонування вугільних підприємств, а й зарубіжний досвід реструктуризації вугільної галузі.

Слід відзначити досвід Великобританії, підприємства вугільної промисловості якої піддавалися націоналізації, що була спричинена занепадом вугільної галузі у повоєнний час, яка відбулася у 1946 р., у результаті чого на державний бюджет країни було покладено обов'язок фінансування витрат на реструктуризацію шахт і на компенсацію витрат колишнім власникам шахт і вугільних родовищ. Економічна криза 1981–1983 рр., скорочення виробництва у чорній металургії поставили питання повної реструктуризації галузі, що спричинило закриття біля 100 нерентабельних шахт і звільнення близько 20 тис. шахтарів. Приватизація у Великобританії розпочалась наприкінці 1990 р. У 1993 р. було приватизовано Британську вугільну корпорацію, у приватні руки було передано 22 шахти та 32 вугільних розрізи. Для нових приватних власників шахт було створено сприятливі умови, за якими енергетичні компанії зобов'язали купувати щорічно не менш 30 млн т британського вугілля за цінами значно вищими за світові. Так, протягом відносно ко-

роткого періоду була здійснена радикальна реструктуризація вугільної промисловості: значна частина вугледобувних підприємств ліквідована, решта – модернізована і приватизована із припиненням державного субсидування [15, с. 17].

Також важливим є досвід реструктуризації вугільної промисловості Польщі, що здійснюється з початку 90-х років ХХ ст. Протягом багатьох років кам'яне вугілля складало основу польської економіки. В окремі періоди його річний добуток досягав 200 млн т. У процесі формування вугільної промисловості в Польщі (у 1990 р. у галузі було задіяно 388 тис. осіб) кількість працівників скоротилася більш ніж у два рази. Польща є великим виробником кам'яного вугілля у ЄС, забезпечуючи за його рахунок 60% своїх потреб у первинних енергоресурсах. Обсяг видобутку вугілля перевищує сумарних добуток у таких країнах, як Великобританія, Німеччина, Іспанія та Франція.

Метою реформування вугільної промисловості Польщі є досягнення рентабельності праці галузі в короткі строки, забезпечення конкурентоспроможності польського вугілля на світовому ринку, використання фінансових можливостей галузі для здійснення інвестицій у розвиток виробництва [16]. Якщо Польща практично завершила реструктуризацію власної вугільної галузі, то в Україні цей процес ще триває. Тому досвід Польщі з питання реструктуризації та приватизації є досить цінним для України [17, с. 3].

У 2007 р. уряд Німеччини заявив про закриття восьми вугільних шахт до 2018 р., що призведе до звільнення 35 тис. шахтарів. І в Німеччині, і в Польщі уряди виплачували компенсаційні виплати звільненим шахтарям [18].

У 2004 р. у Франції закрилася остання у країні шахта з видобутку вугілля, відзначаючи зникнення індустрії, яка проіснувала 300 років. Раніше у відомій своїми традиціями вугледобувній галузі Франції працювало до 300 тис. осіб, а видобуток вугілля був двигуном промислової революції. Доля галузі була вирішена у 60-х роках, коли уряд прийняв рішення про перехід на атомну енергетику. На даний момент атомні електростанції забезпечують 80% потреб країни в електроенергії [19]. Під час закриття шахт у маленьких містах Франції створювалися спеціальні економічні режими, жителів на три роки звільняли від податків, щоб вони могли створити свій маленький бізнес.

У вугільній промисловості країн, що розвиваються, і «постсоціалістичних» країн спостерігається більше різноманіття форм власності, але з явною тенденцією до збільшення частки приватної власності. На даний час державна власність переважає у вугільній промисловості Китаю, Індії, Індонезії, Польщі, однак у всіх цих країнах державні вугільні підприємства корпоративізовані, що суттєво обмежує втручання органів влади у їх господарську діяльність, існує також недержавний сектор, здійснюються програми подальшої приватизації; завершено приватизацію у вугільній промисловості Росії, Казахстану, Чехії, Словачії [1, с. 8].

Таким чином, світовий досвід у сфері вугледобутку відрізняється великою багатоманітністю, але існують загальні тенденції, які слід ураховувати при визначенні перспектив розвитку вітчизняної вугільної промисловості. Україна, на жаль, так і не змогла скористатися світовим досвідом розгортання приватизаційних процесів у вугільній промисловості [1, с. 9].

Вітчизняна вугільна промисловість потребує суттєвої підтримки. Шахти збудовані, залишається тільки вкласти кошти в розвиток і модернізацію, зберігаючи при цьому робочі місця. Для відновлення вугільної промисловості необхідні інвестиції. Першорядним завданням є забезпечення прозорості процесу приватизації й залучення інвесторів, які здатні забезпечити й нормалізувати роботу шахт, збільшити ефективність праці шляхом упровадження нових технологій та підвищення рівня безпеки видобутку вугілля.

Приватизація вугільних підприємств може стати дієвим засобом для стабілізації їх стану. Однак такими засобами також можуть бути концесія та довгострокова оренда як форми державно-комунального партнерства. У вугільній промисловості ці форми партнерства вже встигли себе зарекомендувати. Існує велика кількість прикладів, коли прихід інвестора став початком відродження шахти. Одним із прикладів успішного залучення приватних інвестицій може стати Товариство з додатковою відповідальністю «Орендне підприємство «Шахта Новодзержинська» (м. Дзержинськ, Донецька обл.). Частіше за все у вугільній промисловості інвестор приходить на підприємство, коли шахта потенційно може бути рентабельною, але перебуває на межі закриття. Так сталося і у випадку з шахтою «Новодзержинська». Підприємство з солідними запасами вугілля пережива-

ло справжню виробничу та кадрову кризу. Тривалий час шахта не отримувала достатнього фінансування, у результаті чого обсяги виробництва стрімко скорочувалися, збільшувалася зношеність шахтного фонду, відчувалася гостра нестача кваліфікованих кадрів. Виходячи із такого стану, керівництво прийняло рішення про зміну форми власності та залучення недержавних інвестицій для розвитку підприємства. Завдяки цьому вдалося стабілізувати стан шахти, що в подальшому дозволило збільшити об'єми видобутку вугілля та зекономити державі 2,4 млн грн державної підтримки, що виділялася щомісячно [20].

Складний економічний стан в Україні не дозволяє профінансувати з державного бюджету переобладнання вугільних підприємств у повному обсязі [21, с. 243]. За умови подальшої приватизації держава ризикує втратити інвестиційно привабливі підприємства. Поспішна приватизація не тільки призведе до продажу за зниженою ціною, але й позбавить бюджет податкових надходжень. Тотальний розпродаж шахт не є виходом у даному випадку.

Яскравим прикладом ефективного реформування економіки країни може бути Китайська Народна Республіка, де однією зі стратегічних ліній реформування державних підприємств є приватизація, однак реформування відбувається поступово. Підготовка господарських рішень із питань, що виникають у процесі реформування, та їх правове забезпечення здійснюються в декілька етапів: спочатку проводиться експериментальна перевірка запропонованих нововведень у господарський механізм, при позитивному результаті експерименту урядом приймається рішення, яке забезпечує його широке запровадження, а потім уже економічні відносини, які вже реально склалися, закріплюються законом.

У практичному плані для успішного проведення реформ важливими є своєчасні кроки з ліквідації диспропорцій у господарстві. У КНР частіше, ніж в інших країнах, використовуються різноманітні соціальні експерименти та інновації.

Для України китайський досвід є цінним і при правильному підході до процесу проведення приватизації, зокрема вугільних підприємств, можливо стабілізувати економічний стан як країни, так і її стратегічних підприємств. Задля досягнення позитивного і якісного результату необхідно, перш за все, здійснити прива-

тизацію декількох підприємств у порядку експерименту, метою якої має стати не збільшення доходів бюджету, а поліпшення фінансового стану підприємств, вирішення ряду супутніх, у тому числі соціальних, питань. Ураховуючи специфіку вугільної промисловості, необхідно розробити спеціальний механізм приватизації. Існує ряд важливих питань, рішення яких, незалежно від форми власності, лежить на плечах держави.

Отже, проаналізувавши основні положення законодавства у сфері приватизації, нинішній стан галузі, ураховуючи зарубіжний досвід, можна зробити висновки про передчасність тотальної приватизації. Для повноцінного і якісного проведення процесу роздержавлення необхідно вжити заходів щодо:

удосконалення законодавства, що регулює процедуру приватизації підприємств вугільної промисловості, зокрема: відносно частки державної участі в об'єктах, що приватизуються; порядку проведення заходів передприватизаційної підготовки вугледобувних підприємств, розробки правової та матеріальної бази, необхідної для ефективного проведення процедури приватизації;

проведення приватизації декількох підприємств вугільної промисловості в порядку експерименту, що дозволить визначити як позитивні, так і негативні сторони процесу приватизації.

Список використаних джерел

1. Амоша О.І. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наук. доп. / О.І. Амоша, Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватський ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 44 с.
2. О необходимости широкой модернизации угольной промышленности Украины: науч. докл. / Е.Л. Звягильский, Ю.С. Залознова; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2013. – 68 с.
3. Фесенко І.А. Підходи до оцінки фінансового стану вугледобувних підприємств у процесі їх приватизації / І.А. Фесенко // Економічний аналіз. – 2012. – Вип. 11. – Ч. 3. – С. 98–102.
4. Про особливості приватизації вугледобувних підприємств : Закон України від 12 квітня 2012 р. № 4650-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 8. – Ст. 66.

5. Про затвердження переліку об'єктів державної власності, які підлягають приватизації у 2012 – 2014 роках, та критерії визначення способу їх приватизації : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2012 р. № 987 // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 202.

6. Про внесення змін до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2012 р. № 728 : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2013 р. № 198-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd>.

7. Шахта за гривну: немецкие СМИ изучили приватизацию по-украински [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://korrespondent.net/business/economics/1482182-shahta-za-grivnu-nemeckie-smi-izuchili-privatizaciyu-po-ukrainski>.

8. Про внесення зміни до Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" щодо заборони на порушення справ про банкрутство гірничих підприємств : Закон України від 22.03.2013 р. № 155-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/155-18>.

9. Про затвердження Порядку проведення аукціону та інвестиційного конкурсу з продажу єдиних майнових комплексів, пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі акціонерних товариств, утворених у процесі приватизації чи корпоратизації державних вугледобувних підприємств : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2013 р. № 238 // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 73.

10. Про затвердження Методики оцінки вартості майна під час приватизації : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 1996 р. № 961 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/961-96-p>.

11. Про приватизацію державного майна : Закон України від 04.03.1992 р. №2163-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 348.

12. Кодекс України про надра : Закон від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.

13. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст.112.

14. Корольчук Ю. Энергетический вампир [Электронный ресурс] / Ю. Корольчук // Finance.ua. – 2013. – 25 февр. – Режим доступа: <http://news.finance.ua/ru/toplist/~2/2/297303>.

15. Янко С.В. Состояние и перспективы приватизации угледобывающих предприятий в Украине / С.В. Янко, Е.С. Чуприна // Уголь Украины. – 2007. – № 1 (601). – С. 17–22.

16. Ян Пташек. О реструктуризации угольной промышленности Польши [Электронный ресурс] / Пташек Ян // Международный журнал "Проблемы теории и практики управления". – 1999. – № 5. – Режим доступа: http://vasilieva.narod.ru/ptpu/5_5_99.htm.

17. Білецький В. Вугільна промисловість України та Польщі: сучасний стан та перспективи / В. Білецький, А. Козловська // Схід. – 2008. – № 7. – С. 3–10.

18. Актуальные проблемы и перспективы развития угольной отрасли Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://minprom.ua/news/751.html>.

19. Во Франции закрылась последняя угольная шахта [Электронный ресурс] // Газета. – 2004. – № 6 (46). – Режим доступа: <http://www.eprussia.ru/epr/epr.cgi?num=46>.

20. Аренда – один из путей выхода угольных предприятий на жизнь без дотаций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.uus.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2180-2010-09-27-07-35-55&catid=39-2009-07-09-14-10-55&lang=ru.htm.

21. Мандрик В.О. Проблеми приватизації вугільної промисловості України та доцільність її проведення / В.О. Мандрик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.4. – С. 239–243.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2013 р.